

KUTATÁSI JELENTÉSEK

Kutatási jelentés irodalom

Gyűjtés helyett válogatás

A John Hopkins University (Applied Physics Laboratory, APL = Alkalmazott Fizika Laboratórium) 2300 alkalmazottal dolgozik, akiknek a fele tudós és mérnök. Gyűjteménye főleg a fizikai és mérnöki tudományokra terjed ki. Az elmúlt néhány évben az APL könyvtára kénytelen volt tanulmányozni a műszaki kutatási jelentések eddigi gyűjtését, mert az állomány fejlesztése gondot okozott. A reportgyűjtemény tízezres nagyságrendje arra vezethető vissza, hogy a könyvtár minden beérkező jelentést feldolgozott. Ennek következtében *idővel inkább raktárra, mint könyvtárra kezdett hasonlítani*: a mikrofilm, mikrofilm- és papírmásolat formátumú kutatási jelentések, térképek, szabadalmak és szabványok, diaposzítívok, fényképek és berendezések szinte elárasztották. A dokumentumgyűjtemény olyan nagyra nőtt, hogy tekintélyes helyet, ráfördítést és pénzt igényelt.

A könyvtári személyzet új módszerrel kívánja a gyűjtést, a kiválasztást és a megőrzést megoldani. A továbbiakban *nem őriznek meg az összes kutatási jelentést*, hanem erős kritikai válogatással olyan életképes gyűjteményt hoznának létre, amelynek nagyságát a hely és a költség, tartalmát pedig a felhasználói igények szabnák meg. Mindennek előfeltétele az, hogy pontosan ismerjék a forrásokat, a szakterületet és a személyzet által igényelt dokumentumok használatának szintjét.

A mikrofilm gyűjtemény

A könyvtár legnagyobb részét a 65 ezer kutatási jelentés mikrofilm alománya alkotja. Az állomány kezelésére 1970-ben új rendszert vezettek be, amely egy *Remington Rand Lektrier* elnevezésű automatikus tároló és kereső berendezésre épül, és az a lényege, hogy csak azokat a tételeket dolgozzák fel és őrizzék meg, amelyeket egynél többször kértek. A rendszer két alap fájl alapján (Master File és a Suspense File) dolgozik; mindkettő *a kutatási jelentések leltári számának sorrendjében tárolja a tételeket*.

A Master File-ban az A-val jelölt kutatási jelentések képviselik a mindenkori, rendelkezésre álló állományt, a B-vel jelöltek azok, amelyeket csak egyszer kértek, majd kiadtak. A Suspense File-ba kerülnek a C jelűek, amelyek rendelése folyamatban van. Ha egy megrendelt

mikrofilm beérkezik, és csak egyetlen kérés van rá, akkor a C jelzetet B-re változtatják; ha pedig a szóban forgó jelentést többen is kérik, a tétel az A jelzetűek közé kerül. A kutatási jelentéseket pillanatnyi állapotuk (A, B, C jelzet), a kérések száma és a beérkezés időpontja szerint tárolják. E rendszert, az ún. AMROD-ot (*Automated Microfiche Reports Ordering and Distribution = Automatizált Mikrofilm alom Kutatási Jelentések Rendelő és Szétosztó Rendszer*) hat éve használják.

Az 1. táblázat összesítést közöl az 1970–1976 között beérkezett kutatási jelentések számáról és százalékos arányáról. Az A-jelzetű jelentések csökkenését az magyarázza, hogy a rendszer működésének első két évében a NASA automatikusan, ingyen küldte a mikrofilm alomokat, amelyek feltétel nélkül az A kategóriába kerültek. 1975 után, amikor ez térítéses szolgáltatássá vált, a könyvtár arra kényszerült, hogy tüzetesebben átvizsgálja a kutatási jelentések szakterületeit, és kiemelve közülük a leglényegesebbeket. Természetes, hogy a NASA jelentések csökkenése következtében kevesebb lett az A jelzetű tétel.

A mikrofilm alom kutatási jelentések folyamatos használatát a 2. táblázat mutatja. A táblázatból kitűnik, hogy az állományból 7 év alatt 24 378 kérést teljesítettek, ami átlagosan évente 3500, havonta pedig kb. 300 kérést jelent. A tapasztalatok azt mutatták, hogy ha egy kutatási jelentést már kétszer kértek – és így azt a könyvtár feldolgozta – gyakran kölcsönözték harmadik, negyedik vagy ötödik alkalommal is.

1. táblázat

Az 1970–1976 között beérkezett
mikrofilm alom kutatási jelentések

A beérkezés éve	Összesen	A jelű tételek		B jelű tételek	
		db	%	db	%
1970	8984	5873	65,3	3111	34,7%
1971	9027	5557	61,5	3470	38,5%
1972	7314	3564	48,7	3750	51,3
1973	6142	2889	47	3253	53
1974	3684	1365	37	2319	63
1975	3579	1191	33,2	2388	66,8
1976	2791	728	26	2063	74
Összesen	41521	21167		20354	
Éves átlag	5931	3023		2907	

Az A jelű kutatási jelentések használata 1970–1976 között

A beszerzés éve	A kutatási jelentések száma a kérés gyakorisága szerint											Az összes teljesített kérés
	0*	1**	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1970	3328	1184	783	358	105	41	23	14	8	10	19	5029
1971	3209	877	827	326	130	73	46	23	18	10	18	5245
1972	1571	838	680	259	97	62	20	15	9	3	10	4097
1973	947	864	676	224	96	32	22	13	7	3	5	3788
1974	148	484	494	146	49	24	9	6	4	0	1	2364
1975	71	403	497	120	51	26	12	5	3	1	2	2251
1976	8	149	400	101	38	15	7	4	2	1	3	1604
Összesen	9282	4799	4357	1534	566	273	139	80	51	28	58	24378

* nem kérték harmadszorra

** harmadik alkalommal is kérték

Ajándék, csere útján beérkező kutatási jelentések

Ez az anyag általában papírfórmában érkezik.

Mivel az ilyen jelentések számai érkeznek a könyvtárba, nehéz megtalálni kezelésük módját. Hogy ellenőrizni tudják az anyag beáramlását, beiktattak egy ellenőrző folyamatot a kutatási jelentések forrásainak és témaköri relevanciájának azonosítására. A személyzet tagjai közül felkérték az egyes tudományágak szakértőit, hogy értékeljék a beérkező kutatási jelentéseket abból a szempontból, hogy érdemesek-e könyvtári feldolgozásra. Azokat, amelyek a laboratórium érdeklődésének közepontjában állnak, feldolgozzák. Egy négy hónapos időszak alatt 244 kutatási jelentést tartottak meg a könyvtári gyűjtemény számára. 108-at küldtek el a személyzet szakembereinek, ajándékba. Az újfajta kezelés eredményeképpen a beérkező jelentéseknek csak 2/3-át vették állományba.

A gyűjtemény selejtezése

A könyvtárosok már régen felismerték, hogy a szerzemények mennyisége túlnő a hozzáférhetőség határain. Megoldásnak a legtöbb helyen azonban inkább a selejtezést és a raktári technika fejlesztését tekintették, ahelyett, hogy a válogatás kritériumait gondolták volna újra. Az APL könyvtára – mint már említettük – válogatási kritériumot alkalmazott, amely szerint csak azokat a mikrofilmlapos kutatási jelentéseket őrzik meg, amelyekre két vagy több kérés érkezett. Ugyanezt az irányelvet alkalmazzák a selejtezésnél is. Csak azt az anyagot őrzik meg, amely megfelel a laboratórium feladatainak, vagy máshonnan nehezen szerezhető be. Az

évek folyamán válogatás nélkül feldolgozott anyag erőteljes selejtezésében a következő szempontokat tartották szem előtt:

a kutatók és mérnökök által a könyvtárnak ajándékozott anyagot válogatva dolgozzák fel, egyúttal közlik az ajándékozókkal a feldolgozásra kerülő tételek kritériumait. E beszélgetések folyamán a kutatók is közlik új érdeklődési területeiket, így a laboratórium személyzete a válogatás és selejtezés aktív részesévé válik;

a papírfórmájú jelentések duplumait kiselejtezték;

a 6 évnél régebbi jelentéseket, amelyek már nem voltak relevánsak, és amelyek máshonnan is könnyen beszerezhetők, szintén kidobták;

a papírfórmájú jelentések öt éven keresztül automatikusan (ajándékként) érkeztek. Ennek az anyagnak a selejtezését a 3. táblázatban közölt (a használati gyakoriságot mutató) adatok alapján végezték el;

a térképeket, műszaki leírásokat, diákat, fényképeket, berendezéseket stb. szintén az ismertetett irányelvek szerint selejtezték.

A selejtezés eredményeképpen a kutatási gyűjtemény a könyvtár vonzó, jól működő részévé vált; raktára 56 ezer papírfórmájú jelentés vagy kb. 7 millió mikrofilmlap tárolására alkalmas.

A beszerzés szempontjai

A könyvtár a mikroformájú kutatási jelentések használatát szorgalmazza a papírmásolatokkal szemben. A döntési politikában a következő összehasonlításokat használták fel.

Árak. Bár a papírmásolatos és a mikrofilmlapos kutatási jelentés árak egyaránt nőttek, a köztük meglévő

3. táblázat

Kölcsönzés—gyakorisági statisztika
1972—1976 között

Kölcsönzési alkalmak	Gyakoriság	Összesen
1	12 310	12 310
2	1 595	3 190
3	291	873
4	108	432
5	37	185
6	21	126
7	8	56
8	2	16
9	4	36
10	5	50
11	2	22
12	3	36
13	1	13
14	2	28
15—24	1	24
25—50	1	47
		17 444

Az éves átlag: 3488

relatív különbség — a mikroformátum javára — még mindig tekintélyes.

Keresési lehetőség. Minden megőrzött mikrofilmlapot egy Lektriever rendszerű automatikus tároló és kereső file-ban tárolnak. A mikrofilmlapok gombnyomásra hozzáférhetők, és kívánságra másolat készíthető róluk. Ezzel szemben, ha a papírfórmátumú kutatási jelentések kölcsönzésen vannak, vissza kell kérni őket, ha pedig a tömör raktárban, kikeresésük igényel komoly erőfeszítéseket.

Másolhatóság. Egy teljes kutatási jelentés mikrofilmlapról mikrofilmlapra történő másolása másodpercek alatt elvégezhető, tételenként 0,05—0,1 dollárért.

Elhelyezés. A Lektriever berendezés 1,26 m³ helyen tárol 1,5 millió kutatási jelentést mikrofilmlapon. Ugyanilyen méretű tömör raktárban legfeljebb 4000 papírfórmátumú kutatási jelentést lehetne tárolni.

A felhasználók hozzáállása. Sok felhasználó jobban szereti a mikrofilmlapot — ahogyan a könyvtárosok is —, mert saját könyvtárát gyűjthet belőlük egy fiókban. Másokban azonban problémát okoz a nem megfelelő olvashatóság, minőség, berendezés.

A kutatási irodalom válogatása, illetve gyűjtése során két fő szempontot vesznek figyelembe, a helyigényt és az árat. A kutatási jelentések formájában közreadott információkhoz hosszú ideig ingyen vagy egészen

alacsony áron lehetett hozzájutni. Az igények növekedésével arányban azonban nőtt a feldolgozás és terjesztés iránti igény is. A megnövekedett költségek ellensúlyozására 1964-től az NTIS (National Technical Information Service) kormányzati jogszabály értelmében a jelentéseket már térítéses alapon szolgáltatatta. Az APL 1968-ban már évi 1800 dollárért vásárolt kutatási jelentéseket, majd ezt az összeget 1976-ra — a folytonos áremelkedések következtében — kénytelen volt több mint 10-szeresére emelni (1972 óta a könyvtár a költségek egy részét a felhasználókra hárítja).

Összefoglalásként megállapítható, hogy a *report-irodalom* a könyvek és folyóiratok mellett az *információadás önálló, jelentős formájává vált*, ami a könyvtárak számára az anyagi eszközök, hely, munkérő tekintetében komoly erőfeszítéseket követel. Az APL új politikája arra irányult, hogy a birtokában lévő jelentések ennek ellenére élő, hasznos gyűjteményt alkossanak. E politika további sikere a laboratórium állandóan változó igényeinek folyamatos értékelésétől, állandó felülvizsgálatától függ.

/NEWMAN, W. B. — AMIR, M. J.: *Report literature, selecting versus collecting = Special Libraries*, 1978. 11. sz. p. 415—424./

(Jáki Éva)

Milyen mértékben használják a szovjet kutatóintézeti szakemberek a kutatási jelentéseket?

A kutatási jelentések a nem-hagyományos dokumentumok legelterjedtebb típusai. A Szovjetunióban kb. 100 ezer, az egész világon pedig több mint 700 ezer jelentést adnak ki évente.

A jelen felmérés az Állami Gép- és Traktorkarbantartási és Üzemeltetési Tudományos Kutatóintézet (Goszudarsztvennij naucsno-iszszledovatel'szkij tehnologiceszkij insztitut remonta i éksploatacii masinno-traktornogo parka) ukrán leányvállalata szakembereinek felhasználási gyakorlatát tárja fel.

A vizsgálat kérdőíves módszerre épült, de kiegészítésként a jelentések hivatkozásait, valamint a felhasználókkal folytatott beszélgetéseket is elemezték. Az intézmény 120 szakembere közül 70 kutató vett részt a felmérésben; közülük 22% rendelkezett kandidátusi címmel, 32% doktori disszertációján dolgozott; 45% könyvek és brosrák szerzője, 84% cikkszerző, 23% pedig feltaláló volt.

Az információfelhasználást a tudományos kutatás egyes szakaszai szerint vizsgálták, nevezetesen a folyamat három lépcsőfokát különböztették meg: